Лявон Карповіч

Беларуская паштовая марка: ад вытокаў да эміграцыі

Узнікненьне й развіцьцё беларускай пошты

Беларуская пошта зьяўляецца адной з найстарэйшых у Эўропе. Яна прайшла такі ж шлях, як і ў іншых краінах сьвету. Ужо пад 885 годам у “Аповесьці мінулых часоў” гаворыцца, што князь Алег накіраваў пасланьне да радзімічаў. Пры раскопках археолягі знаходзяць многа віслых сьвінцовых пячатак, якімі запячатвалі гандлёвыя й паштовыя пасланьні. Знаходзяцца й “берасьцяныя граматы” – лісты, запіскі, дакумэнты на берасьце. У X ст. існаваў “павоз”– абавязак насельніцтва даваць коней з павозкамі для княжацкіх ганцоў *“ад стану да стану”*[1].

18 кастрычніка 1558 г. Жыгімонт II Аўгуст выдаў загад аб паштовай справе. Пошта Рэспублікі Польша лічыць гэтую дату днём свайго заснаваньня. У 1562 г., калі начальнікам пошты польскай быў прызначаны Крыштаф Таксіс з славутага роду Турн-Таксісаў, была ўведзена ў дзеяньне *“траса літоўская”* на лініі: Кракаў – Вільня. Траса гэтая пераадольвалася за 7 дзён[2].

З іншага боку, Віктар Сянькевіч лічыў, што заснаваньне беларускай пошты трэба адлічваць ад 1563 г., *“калі пошта была ўзаконеная й былі ўведзеныя так званыя “паштовыя грошы”. Яны служылі для аплачваньня фурманак за перавоз пошты, ганцоў і дзяржаўных ўрадаўцаў”*[3].

[1] Коласаў, Леў. Пошта // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т. 5. Мінск, 1999. С. 552.
[2] Goszczyński, Włodzimierz. Filatelistyka współczesna. Warszawa, 1990. S. 53.
[3] Сянькевіч, Віктар. Беларуская нацыянальная тэматыка на паштовых марках // Беларус. № 174. Кастрычнік 1971. № 175. Лістапад 1971

Для спраўнага фунцыяваньня пошты будаваліся паштовыя дарогі, станцыі праз кожныя 3-7 вёрст і корчмы. У корчмах былі адпаведныя памяшканьні для адпачынку коней – стадолы й памяшканьні для начлегу падарожных. Памер дарог агаворваўся ў Статуце Вялікага Княства Літоўскага 1566 г.: *"Уставуем иж дороги звечные маюць быци водле стародавнего обычаю так широки, абы два воз форманиских разминулися…"*[4].

Лёс беларускай пошты быў зьнітаваны зь лёсам народу і дзяржавы. Пасьля падзелаў Рэчы Паспалітай развіцьцё паштовай справы на беларускіх землях ішло ў расійскім кантэксьце і яна страчвала нацыянальныя рысы[5].

4 Цыт. паводле: Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя. Т. 3. Мінск, 2010. С. 523.

5 Карповіч, Лявон. Уводзіны ў філатэлію. http://tbm-mova.by/belfilatelia3.html.

Беларуская марка №1

1 траўня 1840 г. у сваім дзённіку Роўлянд Хіл запісаў: *“Падняўся а 8 раніцы. У першы раз маркі выпушчаны сёньня ў Лёндане для насельніцтва. Страшная суматоха на паштамце”.*[6] Нягледзячы на суматоху, прадбачыць, што вынаходніцтва Роўлянда Хіла заваюе ўвесь сьвет, ніхто не мог. Але марка пачала сваё трыюмфальнае шэсьце па краінах і кантынэнтах. На жаль, у сьпісе краінаў, што ўвялі ў абарачэнне паштовыя маркі ў XIX ст. ні Вялікага Княства Літоўскага, ні Беларусі не было.

Расея атрымала сваю марку ў 1858 г. Польшчы гэта ўдалося зрабіць, нягледзячы на акупацыю, у 1860 г.[6]

Для незаангажаванага чалавека такая падзея, як выданьне першай паштовай маркі краіны, выглядае нязначнай, бо ён ня ведае, што гэты маленькі кавалачак паперы – паштовая марка – уводзіць краіну ў каталёгі цэлага сьвету, становіцца сымбалем трываласьці народу, сьведчаннем яго існаваньня. Таму зьяўленьне ў 1918 г. нават па-за межамі краіны першай беларускай маркі ёсьць сапраўды значнай падзеяй у складанай і трагічнай гісторыі нашага народу ў XX ст.

Паспрабуем высьветліць, якая ж марка стала беларускай паштовай маркай №1. Эміграцыйны дасьледнік Вітаўт Тумаш ў лісте да ўладыкі Васіля (Тамашчыка) ад 10 траўня 1969 г. пісаў: *“Як вядома, першая паштовая марка з партрэтам Скарыны была выдадзена Ўрадам Беларускай*

[6] Goszczyński, Włodzimierz. Filatelistyka współczesna… S. 99.

Зубцовы й беззубцовы варыянты першых беларускіх марак

Народнай Рэспублікі яшчэ ў 1918 годзе, ці першым годзе паўстаньня БНР, у сэрыі марак рэспублікі з надпісам "Беларусь Почта". (вылучэнне – Л. К.). Паколькі мне ведама, дзеля наступу Чырвонае арміі, маркі гэтыя ня было часу пусьціць у практычны паштовы ўжытак. Ды іх усё ж рэгіструюць некаторые паважныя філятэлістычныя каталёгі, як, для прыкладу, Michel Briefmarken Katalog 1953. Munchen, 1953.b. 61. Другую марку з партрэтам Скарыны, не паштовага ўжо характару, выдаў у 1942 (?) годзе ў Бэрліне Бэрлінскі Камітэт Самапомачы ў Нямеччыне"[7].

[7] Цыт. паводле: Юрэвіч, Лявон. Made in BNR: Да гісторыі марак і кружэлак на эміграцыі // Запісы БІНіМ. №33. Нью-Ёрк–Менск, 2010. С. 509.

Private Machwerke:

Anfang November wurde die Post von der Lettischen Selbstverwaltung übernommen.

Так паказаныя дзьве з трох згаданых вышэй марак у католёгу Michel 2004–2005

Яшчэ адным доказам, што згаданыя вышэй тры маркі – першыя паштовыя маркі нашай краіны, зьяўляецца артыкул Б. С. “Паштовыя маркі БНР. Сэрыя 1918”, зьмешчаны ў газэце “Беларус”. Варта прывесьці вытрымку з гэтага артыкула яшчэ й таму, што ў ім даецца дакладнае апісаньне першых марак:

“Даволі шырака зналыя й часта рэпрадукоўваныя ў філятэлістычных каталёгах сьвету паштовыя маркі Беларускае Народнае Рэспублікі сэрыі 1920 году з этнаграфічна-бытавым малюнкам ды з надпісам АСОБНЫ АТРАД БНР. Куды менш ведамая, затое, ня толькі чужым, але й сваім сэрыя першая паштовых марак БНР зь вясны 1918 году, адбіткі якіх тут памешчаныя. Сэрыю 1918 году складаюць тры маркі з трымя рознымі малюнкамі: аратага, гэрбу Пагоня й доктара Скарыны. На ўсіх надпісы: БЕЛАРУСЬ ПОЧТА. Усе тры маркі ведамыя ў двух варыянтах з зубцаванымі й незубцаванымі берагамі.

Марка найвышэйшае намінальнае вартасьці гэтае сэрыі – 5 рублёў – мае вобраз бедарускага аратага, што скародзіць свой палетак. На кругавідзе ўсходзіць сонца.

Марка ў двух колерах: рысунак выкананы колерам сінім, поле мае сьветлааранжавы колер.

Марка з Пагоняй таксама двукалёрная: рысунак сінім, а поле Пагоні й цыфра намінальнае вартасьці маркі – "3" – чырвоным.

Марка з патрэтам доктара Скарыны друкаваная ў вадным, цёмна-рудым, колеры. Намінальная цана –2 рублі. Вобраз доктара Скарыны ўзяты для яе з патрэту памешчанага ў Бібліі ягонага выданьня. Пад узорным ручнікам, на якім Скарынаў гэрб – маладзік у сонцы – дададзены надпіс лацініцай: Франьцішак Скарына з Полацка, 1517–1917.

Калі маркі АСОБНЫ АТРАД БНР мелі абмежаны засяг карыстаньня, бо служылі толькі для патрэбаў вайсковага "Асобнага атраду" БНР, дык маркі першае сэрыі з надпісам БЕЛАРУСЬ ПОЧТА, прызначаныя былі для агульнага ўжытку на тэрыторыі ўсяе рэспублікі. Лёгка зацеміць, што тэмы малюнкаў трох марак выбраныя прадумана й адбіваюць ідэйныя асновы, на якія клалі націск дзяржаўныя мужы пры будове новае дзяржаўнасьці Беларусі"[8].

---

[8] Б. С. Паштовыя маркі БНР. Сэрыя 1918 году // Беларус. №98. Травень 1965. С. 2.

Палявая пошта БНР №1

Прыняццем Акта 25 сакавіка 1918 г. быў завершаны доўгі гістарычны шлях нашага народа да адраджэньня беларускай дзяржаўнасьці й дэмакратычных свабодаў. Беларуская Народная Рэспубліка была абвешчана незалежнаю й вольнаю эўрапейскаю дзяржаваю. Утварэньне незалежнай беларускай дзяржавы мела вялікае гістарычнае значэньне. Незалежнасьць Беларуска Народнай Рэспублікі прызналі Украіна, Чэхаславакія, Аўстрыя, Фінляндыя, Польшча, Турцыя, Літва, Латвія, Эстонія, Арменія, Грузія. Былі зарганізаваныя дыпляматычныя місіі, прадстаўніцтвы й консульствы ў Коўне, Бэрліне, Празе, Сафіі, Канстанцінопалі, Бэрне, Кіеве, Адэсе, Рызе.

Негледзячы на неспрыяльныя ўмовы, зьвязаныя зь нямецкай акупацыяй, Рада і Ўрад БНР засяродзілі сваю ўвагу на арганізацыі беларускіх дзяржаўных інстытутаў па ўсім абшары рэспублікі. Сярод іншых была арганізавана й Палявая пошта БНР.

На паштовай картцы з калекцыі Беларускай бібліятэкі імя Ф. Скарыны ў Лёндане[9] наклееныя дзьве маркі “Асобны Атрад Б.Н.Р.” коштам 10 і 15 капеек пагашаныя штэмпелем з тэкстам: *“ПАЛЕВАЯ КАНТОРА * АСОБН. БЕЛАРУСК. АТРАДА”*.

Гэта вельмі рэдкая паштовая цэластка (цэлая паштовая рэч). Трэба ўлічыць, што маркі “Асобны Атрад Б.Н.Р.” былі ў паштовым звароце абмежаваны час, а захоўваньне лістоў,

[9] А. Аляксандр Надсан: Скарынаўская бібліятэка павінна зрабіцца беларускім аналагам Гётэ-Інстытута. http://nn.by/?c=ar&i=58415#!nn.

Штэмпель для гашэньня марак Палявой пошты Асобнага Атрада.

Паштовая картка з калекцыі Беларускай бібліятэкі імя Ф. Скарыны ў Лёндане. Перасылка аплачаная маркамі Палявой пошты Асобнага атраду БНР.

паштовых картак з гэтымі маркамі ў сямейных архівах у СССР было небясьпечна.

Найбольш мэтанакіравана й поўна гісторыю марак "Асобны Атрад Б.Н.Р." дасьледваў Валянцін Баціеўскі. На падставе аналізу вялікай колькасьці архіўных дакумэнтаў і прыкладаў цэласткаў ён пераканаўча даказаў, што маркі "Асобны Атрад Б.Н.Р." зьяўляюцца паўнавартнаснымі паштовымі маркамі[10].

Асобны Атрад БНР – дабравольны конны дывэрсыйны аддзел, арганізаваны Станіславам Булак-Балаховічам падчас Першае сусьветнае вайны з дазволу начальства. Атрад складаўся выключна зь беларусаў і дзейнічаў у раёне Дзьвінску – найбліжэйшым тыле немцаў.

14 лістапада 1919 г. генэрал Булак-Балаховіч падаў ліст на імя старшыні Рады Народных Міністраў БНР Антона Луцкевіча з просьбай залічыць ягонае вайсковае фармаваньне на Беларускую службу. Канстанцін Езавітаў,

[10] Батиевский, В. Марки и Полевая почта "Асобнага Атрада БНР". http://mirmarok.ru/prim/view_article/732/.

не дачакаўшыся адказу ад Ураду БНР, узяў адказнасьць на сябе і ўжо 15 лістапада 1919 г. у адказ на заяву генэрала паведаміў Булак-Балаховічу: *“...з гэтаго часу Вы з Вашым войскам лічыцесь на службе ў Арміі Беларускай Народнай Рэспублікі, як Камандзір Асобнага Атрада Беларускай Народнай Рэспублікі ў Эстоніі”*[11].

Канстанцін Езавітаў у 1919–1920 гг. быў кіраўнікам Вайскова-дыпляматычнай місіі БНР у Латвіі й Эстоніі. Ён наладзіў дыпляматычныя стасункі беларускага Ўраду з урадамі Ўкраіны, Літвы, Латвіі, Эстоніі й Фінляндыі, зьвяртаўся з просьбай аб ваеннай дапамозе да Ўраду ЗША. Праводзіў працу па арганізацыі беларускага войска, пошуку сродкаў на яго ўзбраеньне. У траўні 1920 г. *“за выдатную працу на карысьць Беларускай Народнай Рэспублікі”* атрымаў званьне генэрал-маёра.

Як афіцэр Канстанцін Езавітаў выдатна разумеў, што сувязь з роднымі й блізкімі падымае баявы дух жаўнераў. У часе Грамадзянскай вайны рэгулярная паштовая сувязь практычна адсутнічала. Таму ня дзіва, што супрацьстаялыя сілы арганізоўвалі ўласную пошту. Добра ведама, што Паўночна-заходняе войска (ОКСА), Кубанскае й Данское войскі, Добраахвотніцкая армія Дзянікіна, Армія Колчака, Узброеныя сілы Поўдня Расеі (генэрал Урангель), Польскі корпус Доўбар-Мусніцкага й інш. арганізоўвалі ўласныя паштовыя службы.

У часе разгляду пытаньня пра стварэньне Беларускай дывізіі на Балтыцы на аснове Асобнага Атрада Булак-Балаховіча Езавітаў прыняў рашэньне арганізаваць для гэтага вайсковага падраздзяленьня ваенна-палявую пошту й вырабіць асобныя паштовыя маркі. Ён разьлічваў, што ад продажу часткі накладу марак можна будзе аплаціць выдаткі на іх выраб і атрымаць пэўны прыбытак. Папярэдне ўзгадніўшы пытаньне пра выданьне марак з генэралам Булак-Балаховічам, Канстанцін Езавітаў дамовіўся адносна праекту марак з Рыхардым Зарыньшам, латвійскім

---

[11] Цыт. паводле: Батиевский, В. Марки и Полевая почта “Асобнага Атрада БНР”...

мастаком, аўтарам многіх расейскіх марак і банкнотаў, дызайнерам латвійскіх банкнотаў.

19 студзеня 1920 г. як шэф Ваенна-дыпляматычнай місіі БНР у Латвіі й Эстоніі Езавітаў зьвярнуўся да Міністра фінансаў Латвіі зь лістом:

"Асобны Атрад Беларускай Народнай Рэспублікі ў Эстоніі выпускае для сваіх патрэбаў нацыянальную паштовую марку.

Даводзячы пра гэта да Вашага ведама, пакорна прашу Вас, Спадар Міністр, дазволіць за належную плату вырабіць друкаваньне гэтай маркі ў Экспэдыцыі вырабу дзяржаўных папераў Латвіі, якая знаходзіццацца пад Вашым кіраўніцтвам.

Маркі плянуецца выпусціць 5-ці вартасьцей 5 кап., 10 кап., 15 кап., 50 кап., 1 рубель, у колькасці 1000000 асобнікаў кожнай вартасьці, усяго 5000000 марак. Паперы, гуміарабіка. фарбаў і іншага матэрыялу Асобны Атрад Беларускай Народнай Рэспублікі ня мае й просіць адпусціць усё гэта з наяўных у Латвіі запасаў. З мэтай патанненьня выданьня Асобны Атрад БНР жадаў бы атрымаць па 500000 асобнікаў кожнай вартасьці марак не прарэзанымі па краях, а з іх палову (г.зн. 250000 не прарэзаных) яшчэ і без гуміарабіка.

Узор маркі ўжо выкананы й будзе неадкладна здадзены ў экспэдыцыю па атрыманьні Вашай ласкавай згоды на друк.

Прыміце Спадар Міністр запэўненьні ў найглыбейшай да Вас павазе.

Сапраўдны падпісалі:

Шэф Місіі палкоўнік К. Езавітаў

за сакратара Г. Казачы"[12]

Такім чынам, праект маркі быў выкананы мастаком Р. Зарыньшам. Паводле меркаваньня супрацоўнікаў Гістарычнага музэю Рэспублікі Беларусь, у якасьці прататыпу малюнка была скарыстана гравюра У. дэ Гарнэна

[12] Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). Ф. 325. Воп. 1. Спр. 132. Арк. 1. Пераклад з расейскай – Л.К.

Вайскова-дыплёматычная Місія
Беларускай Народнай Рэспублікі.

La mission militaire-diplomatique
de la République Démocratique
Blanche-Ruthénienne.

въ Латвіи и Эстоніи

19. января 1920 г.
№ 69

Копія.

Господину
Министру Финансовъ Латвіи.

Особый Отрядъ Бѣлорусской Народной Республики въ Эстоніи выпускаетъ для своихъ надобностей національную почтовую марку.

Доводя объ этомъ до Вашего вѣдома, покорнѣйше прошу Васъ, Господинъ Министръ, разрѣшить за надлежащую плату произвести печатаніе этой марки въ состоящей подъ Вашимъ веденіемъ Экспедиціи Заготовленія Государственныхъ бумагъ Латвіи.

Марки предположено выпустить 5-ти достоинствъ 5 коп., 10 коп., 15 коп., 50 коп. и 1 рубль, въ количествѣ 1.000.000 экземпляровъ каждаго достоинства, всего 5.000.000 марокъ. Бумаги, гумміарабика, красокъ и прочаго матеріала Особый Отрядъ Бѣлорусской Народной Республики не имѣетъ и проситъ отпустить все это изъ имѣющихся въ Латвіи запасовъ. Въ цѣляхъ удешевленія изданія Особый Отрядъ БНР хотѣлъ бы получить по 500.000 экземпляровъ каждаго достоинтсва марокъ не прорѣзанными по краямъ, а изъ нихъ половину /т.е. 250.000 непрорѣзанныхъ/ еще и безъ гумміарабика.

Образецъ марки уже исполненъ и будетъ немедленно сданъ въ экспедицію по полученію Вашего любезнаго согласія на печатаніе.

Примите Господинъ Министръ завѣренія въ глубочайшемъ къ Вамъ почтеніи.

Подлинный подписали: Шефъ Миссіи полковникъ К.Езовитовъ и за секретаря Г.Казячій.

Съ подлиннымъ вѣрно:

Дѣлопроизводитель Миссіи

Копія ліста з рэзалюцыяй К. Езавітава

Гравюра У. дэ Гарнэна “Тыпы Магілёўскай губэрні”

з выданьня “Живописная Россія. Западная и Южная Россія. Белорусское Полесье” (Т. 3. Ч. 2. Санкт-Петербург – Москва, 1882. С. 255).

14 лютага 1920 г. у Ваенна-дыпляматычную місію БНР у Латвіі й Эстоніі з Экспэдыцыі вырабу дзяржаўных папераў Латвіі прыйшла першая партыя (500 тыс. экз.) 15 кап. марак “Асобны Атрад Б.Н.Р.”. На наступны дзень 15 лютага шэф місіі Канстанцін Езавітаў зьвярнуўся з адмысловым лістом да Міністра транспарту Латвіі[13].

14 лютага 1920 г. Місіяй БНР была атрыманая першая партыя марак без зубцоў наміналам 15 кап. 15 лютага 1920 г. на распараджэньне Кнастанціна Езавітава два лісты такіх марак (224 ас.) былі перададзеныя ў канцылярыю Місіі БНР. Чатыры лісты (448 ас.) даручылі падпаручніку Ю. Гладкаму пераслаць Ураду БНР у Коўна.

Другая партыя марак 15 кап. была аддрукаваная пры канцы лютага 1920 г., пра што Канстанціну Езавітаву паведаміў Р. Зарыньш. Апошні выконваў замову на выраб марак у два этапы. Першы – выпуск паштовай маркі наміналам 15 кап., а другі – выданьне марак астатніх вартасьцяў: 5 кап., 10 кап., 50 кап. і 1 руб.

На малюнку прыведзеныя ўсе маркі “Асобны Атрад Б.Н.Р.”, завераныя гербавай пячаткай Місіі[14]:

29 сакавіка 1920 г. Ю. Гладкоў прысутнічаў пры

[13] НАРБ. Ф. 325. Воп. 1. Спр. 132. Арк. 10.

[14] Батиевский, В. Марки и Полевая почта “Асобнага Атрада БНР”…

5. II. 20.

Копія.

АКТ.

3-го лютага 1920 году, Мы, ніжэйпадпісаныя зложылі гэты акт у тым, што у рожыских грашовых срэдствау для патрэб Асобага Атраду Беларускай Народнай Рэспублікі у Эстіі і Беларускага прэдстаукіцтва у Балтыце, астанавіліся на выпуске паштовай маркі Асобага Атраду Беларускай Народнай Рэспублікі і пастанавілі прасіць Шэфа Вайскова-Дыплематычнай місіі Беларускай Народнай Рэспублікі у Латвіі і Эстіі, Генерал-маера К. Езавітава, каб ен, карыстаючыся сваімі зьвязямі з Урадам Латвіі, зрабіу у Рыве выпуск памяненай маркі у тым ліку і відох, як гэта будзе магчыма. Што подпісамі сваімі сцьвэрджаемо.

Паунамоцные дэлегаты Асобнага Атраду Беларускай Народнай Рэспублікі у Эстіі:

Камандзер Коннага імені Генерала Булак-Балаховіча палка Палкоунік /подпіс Булак-Балаховіч/

Камандзэр Артылерыі Асобнага Атрада Б.Н.Р. у Эстіі палкоунік /подпіс С.Смірноу/

Прэдстаунік Асобага Атраду Беларускай Народнай Рэспублікі у Эстоніі пры Вайскова-Дыплематычнай місіі у Латвіі і Эстоніі Падпалкоунік /подпіс Мінгрэльскі/

Уласнаручные подпісы Палкоуніка Булак-Балаховіча палкоуніка Смірнова і падпалкоуніка Мінгрэльскага, прыкладам печаткі Вайскова-Дыплематычнай місіі Беларускай Народнай Рэспублікі у Латвіі і Эстіі і сваімі подпісамі сьведчым.

За Сэкратара Місіі /подпіс Г.Казячы/

Дзелавод Місіі /подпіс Становіч/

Места печаткі.

8 лютага 1920 г.
м. Рыга.

З арыгіналам згодна.

Шэф Місіі
Палкоўнік К. Езавітаў

Ліст К. Езавітава да Міністра транспарту Латвіі

дящіеся у него в Берлинѣ марки "Асобны Атрад ВНР" должны быть подсчитаны в присутствіи обѣих договаривающихся сторон или их уполномоченных и внесены в банк или сейф, откуда онѣ могут быть получены лишь с согласія обѣих договаривающихся сторон, при чем марки эти вносятся на срок договора.

Шеф Военно-Дипломатической Миссіи Бѣлорусской Народной Республики в Латвіи и Эстоніи Полковник

Секретарь Миссіи

Г. Рига.

Июля 21 дня 1920 года Дѣлопроизводитель

Гражданин Аркадій Самуилович Лифшиц

Довѣренный Министерства Финансов Бѣлорусской Народной Республики.

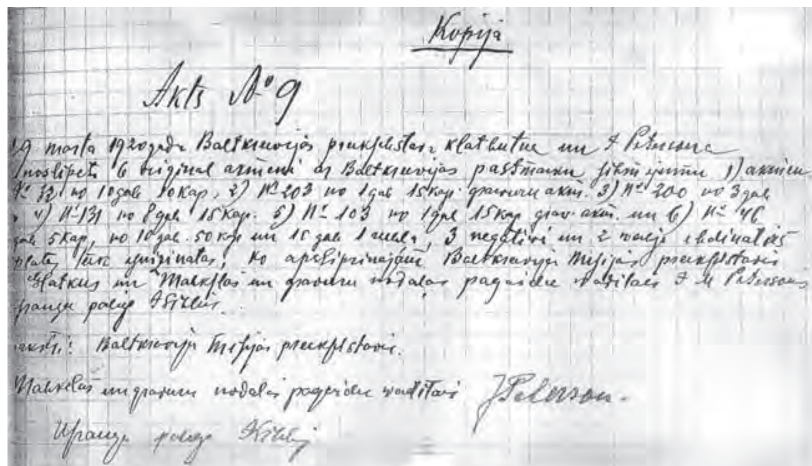

Усе тыпы марак “Асобны Атрад Б.Н.Р.”, завераныя гербавай пячаткай Місіі

зьнішчэньні літаграфскіх камянёў, што адлюстравана ў ягоным рапарце і пра што быў складзены адпаведны Акт:

“Гэтым маю гонар паведаміць, што паводле Вашага распараджэньня, я адправіўся гэтай датай у Экспедыцыю вырабу дзяржаўных папераў Латвіі, дзе ў маёй прысутнасьці былі зьнішчаныя літаграфскія камяні й цынкавыя клішэ й арыгіналы друкаваных марак “Асобны Атрад БНР”, пра што складзены неабходны акт, копія якога да гэтага прыкладаецца”[15].

Kopija

Akts № 9

Акт аб зьнішчэньні літаграфскіх камянёў, што ўжываліся для друку марак Асобнага Атраду БНР[16].

Табліца 1. Колькасьць атрыманых Місіяй БНР марак “Асобны Атрад БНР”1717

Намінал, колер	Зубцы 11,5 х 11,5 (дата)	Без зубцоў з клеем (дата)	Без зубцоў, без клея (дата)
5 кап. св. зялёны	517328 (23.03.20.) 2795 (29.03.20.)	249872 (23.03.20.)	250000 (16.03.20.) 2912 (29.03.20.)

[15] Цыт. паводле: Батиевский, В. Марки и Полевая почта “Асобнага Атрада БНР”… Пераклад з расейскай Л.К.

[16] НАРБ. Ф. 325. Воп. 1. Спр. 132. Арк. 42.

[17] Батиевский, В. Марки и Полевая почта “Асобнага Атрада БНР”…

10 кап. чырвоны	520688 (25.03.20.) 2795 (29.03.20.)	250320 (25.03.20.)	250000 (16.03.20.) 2912 (29.03.20.)
15 кап. св. фіялетавы	514896 (01.03.20.) 17243 (29.03.20.)	250000 (14.02.20.)	250000 (14.02.20.) 2912 (29.03.20.)
50 кап. сіні	516448 (25.03.20.) 2795 (29.03.20.)	248864 (25.03.20.)	250000 (16.03.20.) 2912 (29.03.20.)
1 руб. св. карычневы	517904 (23.03.20.) 2795 (29.03.20.)	249312 (25.03.20.)	250000 (16.03.20.) 2912 (29.03.20.)

Капэрта заказнога ліста ў Рыгу з маркамі “Асобны Атрад БНР” ад Рэгістрацыйна-пашпартнага аддзелу Ваенна-дыпляматычнай місіі БНР у Лібаве ў Ваенна-дыпляматычную місію БНР у Рызе

16 сакавіка 1920 г. паштовая кантора ў Лібаве (Ліепая) прыняла (без даплаты латыскімі маркамі) заказны ліст у Рыгу з маркамі “Асобны Атрад БНР” ад Рэгістрацыйна-пашпартнага аддзелу Ваенна-дыпляматычнай місіі БНР у Лібаве у Ваенна-дыпляматычную місію БНР у Рызе.

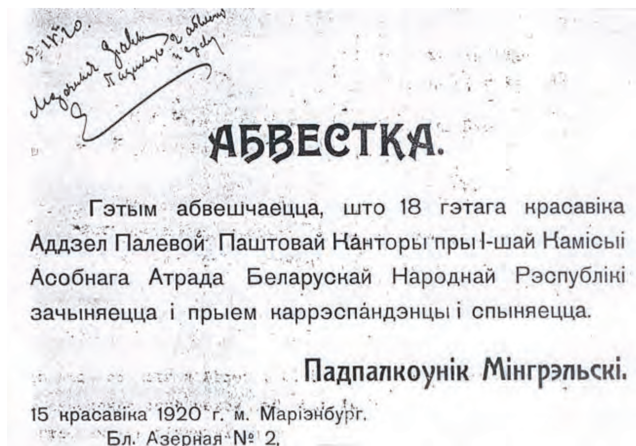
Гэтая капэрта захоўваецца ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь: (НАРБ. Ф. 325. Воп. 1. Спр. 132. Арк. 122). Важна адзначыць, што гэта менавіта службовы ліст.

28 сакавіка 1920 г. у Марыенбургу было апублікавана паведамленьне:

“1-я Камісія Асобнага Атрада Б. Н. Р. аб’яўляе ўсім зацікаўленым асобам (параненым і змешчаным у шпіталях добраахвотнікам, скалечаным, якія пайшлі ў адстаўку па хваробе, жыхарам раёна разьмяшчэньня атрада, што маюць на руках неаплачаныя квітанцыі і інш.), што 28 сакавіка Камісія прыступіла да працы па прыёме заяў і просьбаў. Пры Камісіі адкрыта Аддзяленьне Палявой пошты Асобнага Атрада Б.Н.Р. для прыёму лістоў на радзіму. Лісты павінны быць аплачаны маркай Асобнага Атрада Б.Н.Р. Марыенбург, вул. Азёрная, 2.

Старшыня Камісіі Падпалкоўнік Мінгрэльскі” [17]

У сувязі з усталеньнем міру паміж Эстоніяй і Савецкай Расеяй, мірнымі перамовамі паміж Латвіяй і Савецкай Расеяй атрад Булак-Балаховіча перабазаваўся на тэрыторыю Брэст-Літоўска, а яго Палявая пошта ў Марыенбургу падлягала ліквідацыі. Таму 15 красавіка 1920 г. тут зьявілася паведамленне аб спыненьні дзейнасьці Палявой пошты Асобнага Атраду БНР[18].

АБВЕСТКА.

Гэтым абвешчаецца, што 18 гэтага красавіка Аддзел Палевой Паштовай Канторы пры I-шай Камісыі Асобнага Атрада Беларускай Народнай Рэспублікі зачыняецца і прыем каррэспандэнцы і спыняецца.

Падпалкоунік Мінгрэльскі.

15 красавіка 1920 г. м. Марiэнбург.
Бл. Азерная № 2.

Абвестка пра спыненьне дзейнасьці Палявой пошты Асобнага Атраду БНР

[18] НАРБ. Ф. 325. Воп. 1. Спр. 132. Арк. 57.

Ліст з датай гашэньня 21.04.20, аплачаны маркамі “Асобны Атрад БНР”

Насамрэч, як паведаміў Канстанцін Езавітаў у сваім лісце да А. Ліўшыца, апошнім днём працы паштовай канторы Асобнага Атрада БНР у Марыенбургу было 22 красавіка 1920 г.

Палявая пошта атрада функцыянавала меней за месяц, таму паштовыя адпраўленні, аплачаныя маркамі “Асобны Атрад БНР” сустракаюцца вельмі рэдка. На малюнку прадстаўлены ліст з датай гашэння 21 красавіка 1920 г.

З усёй колькасьці выдадзеных марак “Асобны Атрад БНР” для выкарыстаньня ў Палявой пошце прызначаліся маркі з зубцамі. Маркі без зубцоў і бяз клею, паводле рашэньня Канстанціна Езавітава, прызначаліся для выкарыстаньня з рэклямнымі й прадстаўніцкімі мэтамі.

Пастановай Рады Народных Міністраў БНР ад 12 ліпеня 1920 г. паштовыя маркі Асобнага Атрада БНР і

Беззубцовыя варыянты марак “Асобны Атрад БНР”

дакумэнтацыю па іх Вайскова-дыпляматычная місія БНР у Латвіі й Эстоніі павінна была перадаць Міністэрству фінансаў БНР, што й было зроблена ў лістападзе 1920 г.

Можна сьцьвярджаць, што маркі “Асобны Атрад БНР” зьяўляюцца афіцыйным выпускам (а не прыватным) Беларускай Народнай Рэспублікі й іх неабходна ўключыць у каталёгі менавіта з гэткім статусам.

Маркі Слуцкіх паўстанцаў

“27 лістапада 1920 году, распачаўся Слуцкі Збройны Чын.

Некалькі тысяч паўстанцаў на працягу месяца давалі адпор бальшавіцкай навале. Апошнія атрады сышлі з поля бітвы толькі ў студзені 1921 году. Партызанскія атрады прадаўжалі змаганьне яшчэ некалькі гадоў.

Свая Рэспубліка нараджалася ў крывавых муках, але наш беларускі родны дух, які тады ажыў, не згасаў. На поле бітвы ў след за случакамі выходзілі наступныя пакаленьні змагароў за Беларусь.

27 лістапада – іхны дзень: Дзень Герояў. Таму й заклікаем усіх, хто носіць імя беларуса, годна сьвяткаваць гэты Дзень, успамінаць нашых Герояў і штогод ставіць у акне сьвечку. Няхай яе агенчык сігналіць Змагарам, што ў гэтай хаце помняць іх Чын”[19].

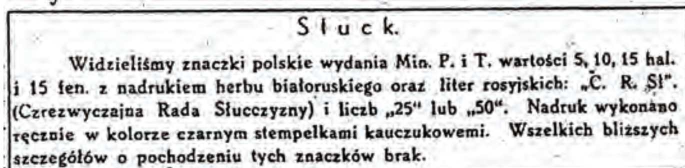
Рада Случчыны праіснавала ад 15 лістапада 1920 г. да 20 студзеня 1921 г. Пра слуцкія маркі філятэлісты ведалі даўно. Пра іх пісалі розныя выданьні Польшчы, ЗША, у апошні час і Беларусі.

Упершыню слуцкія маркі зьявіліся ў нашай краіне дзякуючы намаганьням вядомага беларускага філятэліста Льва Коласава яшчэ ў канцы 1990-х гг. (набытыя ў Польшчы).

“На жаль, гісторыкі, якія вывучаюць і апісваюць у апошнія гады тыя падзеі, факт існавання марак

[19] Зварот з нагоды ўгодкаў Слуцкага збройнага чыну. http://represii-by.info/index.php?newsid=915.

Надзвычайнай рады Случчыны не пацвердзілі ці ўпусцілі (адсутнасць дакументаў)”, – пісаў Леў Коласаў. – *“Беларускім філатэлістам (ва ўсякім разе многім з іх) факт існавання гэтых марак быў проста невядомы. Хаця ў філатэлістычным свеце пра гэтыя маркі вядома даўно. У 1921 годзе ў часопісе “Polski Filatelista” быў змешчаны артыкул аб слуцкім выпуску, а ў 1935 годзе аб гэтым выданні паведамлялася ў манаграфіі “Польскія паштовыя знакі”(”Polskie znaki pocztowe”).*

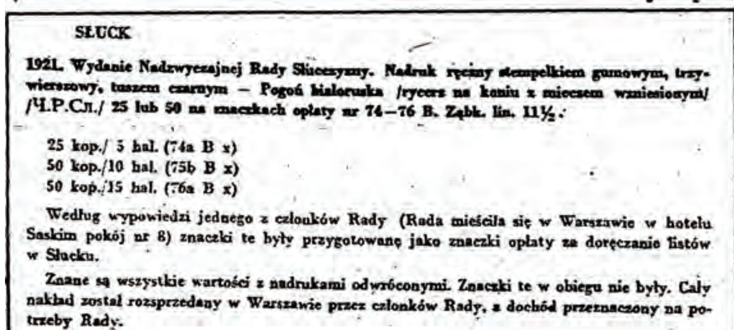

Słuck.

Widzieliśmy znaczki polskie wydania Min. P. i T. wartości 5, 10, 15 hal. i 15 fen. z nadrukiem herbu białoruskiego oraz liter rosyjskich: „C. R. Sł". (Czrezwyczajna Rada Słuczczyzny) i liczb „25" lub „50". Nadruk wykonano ręcznie w kolorze czarnym stempelkami kauczukowemi. Wszelkich bliższych szczegółów o pochodzeniu tych znaczków brak.

Запіс ў выданьні ”Polskie znaki pocztowe” 1935 г.[20].

У пасляваенны перыяд у 1966 годзе гэтая манаграфія была выдадзена зноў у дапоўненым і ўдакладненым выглядзе. У IV томе “ППЗ” у раздзеле “Varia” (“Рознае”) пра слуцкі выпуск паведамлялася тое ж самае, што і ў 1935 годзе”[21]

SŁUCK

1921. Wydanie Nadzwyczajnej Rady Słuczczyzny. Nadruk ręczny stempelkiem gumowym, trzywierszowy, tuszem czarnym – Pogoń białoruska /rycerz na koniu z mieczem wzniesionym/ /Ч.Р.Сл./ 25 lub 50 na znaczkach opłaty nr 74–76 B. Ząbk. lin. 11½.

25 kop./ 5 hal. (74a B x)
50 kop./10 hal. (75b B x)
50 kop./15 hal. (76a B x)

Według wypowiedzi jednego z członków Rady (Rada mieściła się w Warszawie w hotelu Saskim pokój nr 8) znaczki te były przygotowanę jako znaczki opłaty za doręczanie listów w Słucku.

Znane są wszystkie wartości z nadrukami odwróconymi. Znaczki te w obiegu nie były. Cały nakład został rozsprzedany w Warszawie przez członków Rady, a dochód przeznaczony na potrzeby Rady.

Запіс ў выданьні “Polskie znaki pocztowe” 1966 г.[22]

---

[20] Коласаў, Л. Таямніца Слуцкіх марак // Беларускі калекцыянер. №19. 1999. С. 3.

[21] Коласаў, Л. Тайна слуцкіх марак. http://www.slutsk-city.narod.ru/marki.html .

[22] Коласаў, Л. Таямніца Слуцкіх марак…

З архіўных дакумэнтаў Беларускай Народнай Рэспублікі вынікае, што маркі былі выпушчаныя 1 сьнежня 1920 г. Паводле ўспамінаў сябраў Рады, штаб брыгады, як і сама Рада Случчыны, знаходзіўся ў гэты час у вёсцы Грыцэвічы Слуцкага павета (да 15 сьнежня). Валянцін Баціеўскі зрабіў выснову: гэты населены пункт і стаў месцам выпуску марак. Ён таксама супаставіў розныя дакумэнты, успаміны ўдзельнікаў падзеяў і прыйшоў даказаў, што з усіх сябраў Рады Случчыны, якая складалася з 17 чалавек, да іх выпуску маглі мець дачыненьне толькі Васіль Русак і Юры Лістапад. З розных прычынаў Юры Лістапад 1 сьнежня быў у ад'ездзе, а Васіль Русак хварэў і бязвыезна знаходзіўся ў Грыцэвічах. У яго, на думку Баціеўскага, было дастаткова часу, каб вырабіць гумовы штэмпель наддрукоўкі й паставіць яго на наяўныя ў яго польскія стандартныя маркі выпуску 1919 г.[23]

Лічыцца, што ўсяго было надрукавана 200 слуцкіх марак коштам 50 грошаў і каля 20 асобнікаў наміналам 25 грошаў. Тыя ж архіўныя дакумэнты паведамляюць, што на 1921 г. іх засталося толькі тры камплекты, астатнія згарэлі. Валянцін Баціеўскі пісаў, што мэтай выпуску марак, паводле сведчаньня аднаго з сябраў Рады Случчыны, была аплата дастаўкі лістоў адрасатам у межах Слуцкага павету. На жаль, да гэтага часу ня знойдзена якіх-небудзь дакумэнтаў, што пацьвярджаюць выкарыстаньне гэтых марак з паштовымі мэтамі на Случчыне[24].

Тым не менш, можна сьцьвярджаць, што падчас Слуцкага збройнага чыну 1 сьнежня 1920 г. штабам Беларускай слуцкай брыгады для сваіх паштовых патрэбаў былі выкарыстаны польскія маркі, на якіх была зроблена ручная наддрукоўка наміналу, Пагоні й літараў "Ч. Р. Сл." (Часовая Рада Случчыны).

Наддрукоўка тып 1:

1. 25/5 h – сьветла-зялёная, наддрукоўка цёмна-фіялетавая

---

[23] Іваноў, Уладзімір. Загадкі слуцкіх марак. http://www.arche.by/by/page/science/10274.

[24] Іваноў, Уладзімір. Загадкі слуцкіх марак…

Ручная наддрукоўка тып 1 і тып 2 на польскіх паштовых марках 1919 г.

2. 50/10 h – памаранчавая, надддрукоўка чорная
3. 50/10 h – чырвоная, наддрукоўка цёмна-фіялетавая
4. 50/15 f – ружовая, наддрукоўка фіялетавая
5. 50/15 f – чырвоная, наддрукоўка чорная[25].

Вядомыя шматлікія варыянты марак і тыпу 1, і тыпу 2.

Наддрукоўка тып 2

[25] Марки “Временной Рады Слутчины”. http://bsfil.narod.ru/by/s/1918-1922/1918-1922.html.

Варыянты марак тыпу 1 і 2.

На польскім сайце http://stamps-pl.com прадавалася паштоўка з гашанымі маркамі Слуцкага паўстаньня, дасланая з Баранавіч у Варшаву. Кошт яе складаў 7500 злотых.

Дасюль вядомыя толькі два паштовыя адпраўленьні з маркамі Рады Случчыны:

1. Паштовая картка Баранавічы–Вільня ад 21 студзеня 1921 (2 маркі агулам на 75 грошай ці па польскім намінале 20 грошай).

Паштоўка з гашанымі маркамі Слуцкага паўстаньня

2. Заказны ліст Баранавічы–Лейпцыг ад 23 студзеня 1921 (4 польскія маркі і 2 з наддрукоўкаю на 75 грошай; тут яны прысутнічаюць у выглядзе дадатковых налепак)[26].

На пачатку 1990-х гг. у Чыкага філятэлістам Багданам Павуком быў выдадзены каталёг

Заказны ліст Баранавічы–Лейпцыг ад 23 студзеня 1921 г. (4 польскія маркі і 2 з наддрукоўкаю на 75 грошай; тут яны прысутнічаюць у выглядзе дадатковых налепак)

[26] Маркі Слуцкага паўстання? http://antique-belarus.livejournal.com/6418.html.

SLUCK ISSUE. 1921. Overprinted with rubber handstamp with Cyrillic "Ch.R.Sl" ("Chrezwychajna Rada Slucchyny" for the General Council of the Lands of Sluck), Arms of Belarus, and new value in black-water soluble ink on Polish Issues of 1919. Unwatermarked. Perforated 11.5.

P5	25/5 halerzy.	*Yellow green.*
P6	50/10 halerzy.	*Orange.*
P7	50/15 halerzy.	*Vermilion.*
P8	50/15 fenigi.	*Red rose.*

Слуцкія маркі ў каталёгу Б. Павука

Пячатка "Часовая Рада Случчыны"

"Беларусь", дзе зьмешчаная інфармацыя пра Слуцкія маркі[27].

І ў польскіх выданьнях, і ў каталёгу Б. Павука наддрукоўка "Ч. Р. Сл." расшыфроўваецца як *"Надзвычайная Рада Случчыны"* (*Nadzwyczajna, Chrezwychajna Rada Slucchyny*), што недакладна. Правільна: *"Часовая Рада Случчыны"*, што адпавядае надпісу на пячатцы Рады[28].

Слуцкія маркі – сьведкі і ўдзельнікі падзеяў Слуцкага збройнага чыну – павінны заняць пачэсная месца сярод першых беларускіх марак.

[27] Pauk, Bohdan. Belarus. A catalog-checklist of national and lokal postage stamp issues, foreign administrative issues of 1916–1920 and 1941–1944. Westchester (Illinois), 1996. P. 33.
[28] Коласаў, Л. Таямніца Слуцкіх марак…

Мясцовыя выпускі й наддрукоўкі

У часе Першай сусьветныя вайны, рэвалюцыі, грамадзянскай вайны тэрыторыя Беларусі стала полем бою. Тут працавала палявая пошта (на акупаванай тэрыторыі Беларусі нямецкае камандаваньне стварыла “Паштовую вобласьць Вярхоўнага галоўнакамандуючага на Ўсходзе”, у пэрыяд ад 1915 г. да 1918 г.), ажыццяўляліся выпускі замежных поштаў (мясцовыя наддрукоўкі ўкраінскага гербу ў 1918 г. у г. Гомелі й Новабеліцы ў пэрыяд іх знаходжаньня пад адміністрацыяй Украінскай дзяржавы; наддрукоўка ў 1919 г. на літоўскай і беларускай мовах слова “Літва” й наміналу ў грошах ў часе палітычнай нестабільнасьці ў раёне Гародні, на які прэтэндавала адміністрацыя Літвы), праводзіліся мясцовыя пераацэньваньні Беларускай ССР (у 1920 г. у Рагачове і Суражы, у 1921 г. у Менску)… Паштовыя маркі, якія ўжываліся для перасылкі паштовых адпраўленьняў таго часу складаюць цэлую клясу. Часткова зьвесткі пра гэтыя маркі ц наддрукоўкі разьмешчаныя на сайце Беларускіх філятэлістаў: http://bsfil.narod.ru/ (мясцовыя выпускі паштовых кантораў у Рагачове, Суражы, Себежы, Менску й інш.).

Яшчэ больш поўна звесткі пададзены на 45 старонках каталёгу Багдана Павука, дзе зьмест уключае наступныя пазіцыі:

Belarus National Republic (1-10)
Belarus Socialist Soviet Republic
LitBel issue (11)

Mhlin issue (12-14)
Rohachev issue (15-24)
Surazh issue (25)
Nieviel issue (26)
Kholmech issue (27)
Miensk issue (28-33)
Sebezh issue (34-40)
Mahileu issue (41)
Smaliensk (42)
German Administrative issues
North-East Postal District issue (01-012)
Bialystok issue (013A-015)
Tenth Army issue (010-018)
Ukrainian Administrative issues
Homiel issue (019-026)
Klynci issue (027)
First Navabielica issue (£528-031)
Second Navabielica issue (032-044)
Zlynka issue (045-048)
Polish Administrative issues
First Polish Corps issue (040-059)
Second Polish Corps issue (060-067)
Second Grodno issue (068-073)
Lithuanian Administrative issues
First Vilnius issue (074-075)
Second Vilnius issue (076-081)
First Kaunas issue (083-086)
Second Kaunas issue (087-093)
Third Kaunas issue (094-097)
First Grodno issue (098-0108)
Central Lithuanian issues (0118-0213)
World War II German Occupational issues (0214-0253)
Russian Army of Liberation issues (0254-0258)
Private issues
Lunna Postmaster Provisionał issue (P1-P4)
Sluck issue (PS-P8)

Belarus Charity issue (P9-P14)
First Homiel-Townsend issue (P15-P96)
Second Homiel-Townsend issue (P97-P150)
Third Homiel-Townsend issue (PI5I-P204)
Red Army issue (P205-P207)
Warwiszki issue (P208-P21G)[29]

Зьвяртаюць увагу зьвесткі пра паштовае выданьне мястэчка Лунна – *“Lunna Postmaster Provisionał issue (P1-P4)”*.

PRIVATE ISSUES

A Lithuanian post office opened in Lunna on February 1919. it used 31mm diameter double-ring circular, undated cancel reading LUNNENSKAJA POCHT.-TELEGR. KONTORA (Lunna Post-telegraph Office). This cancellation also shows crossed post horns and *crossed thunder bolts in the center of the design is known to have been applied to stamps* of the Second Vilnius the Provisonal Issue; all such examples appear to be favor cancelled.

LUNNA POSTMASTER PROVISONAL ISSUE. February 1919. Typographed at Kukta Print Shop. Vilnius, *on buff paper*. *Unwatermarked*. Line perforated 11.5.

P1	10 skatiku.	*Black* (on No. O76)
P2	15 skatiku.	*Black* (on No. O77).
P3	40 skatiku.	*Black* (on No. O80).
P4	50 skatiku.	*Black* (on No. O81)

NOTE: Office closed April 1919 due to Polish occupation

Зьмест запісу ў каталёгу Б. Павука аб мясцовым паштовым выданьні ў мястэчку Лунна

[29] Pauk, Bohdan. Belarus. A catalog-checklist…

Беларускія маркі, выдадзеныя на эміграцыі

Ня так даўно ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь быў знойдзены дакумэнт, што мае дачыненьне да беларускай філятэліі. Дакумэнт датаваны пачаткам траўня 1926 г., і зь яго вынікае, што ў тыя гады НКВД у Беларусі цікавіўся дзейнасьцю філятэлістычнай арганізацыі. У запыце да *“грамадзяніна Байчера Якава Восіпавіча”*, чальца прэзідыюму Таварыства філятэлістаў і баністаў, выказвалася цікавасьць: ці існуе ў Менску Таварыства філятэлістаў і баністаў. Тамсама, у запыце, падпісаным *“сакратаром НКВД Блізьнюком”*, даводзілася, што Таварыства было зарэгістравана ў НКВД 13 сакавіка 1925 г.

За час ад 1922 да 1941 г. у Савецкай Беларусі не было арганізавана ніводнай буйнай філятэлістычнай выставы (магчыма, мясцовыя праводзіліся, але й пра іх няма ніякіх зьвестак), не адбылося ніводнага адмысловага гашэньня. Да канца 1930-х – пачатку 1940-х гг. філятэлістычны і наогул калекцыйны рух у Беларусі, як і ва ўсім СССР, быў практычна зьнішчаны. Шматлікія калекцыянэры былі расстраляныя, сядзелі па лягерах ГУЛАГу, іншыя былі сасланыя ў аддаленыя месцы Сібіры. Лёс канфіскаваных калекцыяў застаўся невядомы[30].

У гады СССР толькі эпізадычна друкаваліся маркі беларускай тэматыкі. Паводле Каталёгу паштовых марак СССР Цэнтральнага філятэлістычнага агенцтва Саюздрук (які да 1991 г. працягваў выпускаць Выдавецка-гандлёвы

[30] История филателии Беларуси. http://philately.by/index.html.

цэнтр Марка), было выпушчана ў зварот 6380 паштовых марак (№№ 1-90 ад лістапада 1918 да траўня 1923 гг. – паштовыя маркі РСФСР; №№ 91-6380 ад жніўня 1923 да сьнежня 1991 гг. – паштовыя маркі СССР). Зь іх каля 90 марак СССР тэматычна былі зьвязаныя зь Беларусьсю (дзяржаўныя знакі, гарады й архітэктура, героі Вялікай Айчыннай вайны, выбітныя дзеячы, прырода, мастацтва, культура, прамысловасць і інш.), якія, хоць і ўмоўна, можна аднесці да беларускай філятэліі[31].

У гэты ж час за межамі Беларусі, хоць і эпізадычна, але друкаваліся і ўводзіліся ва ўжытак маркі й іншыя паштовыя выданьні беларускай тэматыкі.

Зь ліста Вітаўта Тумаша да Гая Пікарды ад 11 траўня 1971 г.:

“Маю дублікаты скарынінскае маркі Беларускага камітэту самапомачы ў Нямеччыне, на жаль, толькі колераў рудога й зялёнага, і тут іх Вам перасылаю. Былі яны надрукаваныя яшчэ ў колерах чырвоным, фіялетавым, сінім і сьветла-сінім. Як можна бачыць з дасланых тут фотастатаў, апрача марак з Скарынам былі выдадзены я й маркі з Пагоняй (сіняя), зь Віленскім замкам (рудыя), князем Альгердам (зялёныя), князем Вітаўтам (сінія) ды вобразам дзяўчыны з хлопцам (зялёныя й фіялетавыя). Ці гэтыя маркі, як і скарынінская, былі выдадзеныя і ў іншых колерах – гэтага ня помню. Дык было выдадзена сем, рознага колеру, марак. Яны выдаваліся як паквітаваньне за ўплачаную складку ці за дадзеную ахвяру. Фактычны ініцыятар выданьня – тагачасны старшыня Цэнтралі БКС інж. Мікола Абрамчык. Рысункі для марак былі выкананыя ў Лодзі тамашнім сябрам БКС Зэнанам Зянкевічам. Маркі былі надрукаваныя ў 1942 г. у Бэрліне. Нейкі іх запас павінен быць у архівах прэз. Абрамчыка. У каго маглі захавацца яны яшчэ – ня ведаю. [...]”[32].

---

[31] История филателии Беларуси. http://www.clubatlantis.ru/stat-i/filateliya/istoriya-filatelii-belarusi.html.

[32] Цыт. паводле: Юрэвіч, Лявон. Made in BNR: да гісторыі марак і кружэлак на эміграцыі... С. 512.

Ліст сяброўскай легітымацыі сябра Беларускага камітэту самапомачы ў Нямеччыне за 1943 г. з наклеенымі маркамі, выдаванымі за аплату сяброўскіх складак

Як бачна, маркі былі выдадзеныя й іншых колераў. Акрамя пералічаных, на адной з марак выява Цёткі. Гісторыя зьяўленьня згаданых марак наступная.

Улетку 1940 г. беларусы, што жылі ў Бэрліне, атрымалі дазвол на стварэньне пры Беларускім прадстаўніцтве ўласнай арганізацыі. Плянавалася назваць яе Беларускім нацыянальным камітэтам, аднак нямецкія ўлады не далі на гэта згоды. На чале Беларускіага камітэту самапомачы (БКС) стаў Мікалай Шкялёнак, сакратаром – былы консул БНР у Бэрліне Андрэй Бароўскі. У склад Камітэту ўвайшлі таксама Мікола Абрамчык, Базыль Камароўскі, Аляксандар Крыт, Баляслаў Барткевіч. Неўзабаве паўсталі аддзяленьні ў Познані й Лодзі, пазьней – у Варшаве, Празе, Торуні, Вене, Лейпцыгу, Мюнхэне, Гамбургу.

Асноўнай мэтай дзейнасьці была арганізацыя сацыяльнай дапамогі беларускаму насельніцтву, якое знаходзілася на акупаванай немцамі тэрыторыі, і культурна-асьветная дзейнасьць. Фінансаваньне адбывалася за кошт сяброўскіх складак і продажу беларускай літаратуры. Фармальна Камітэт быў незалежны, хоць фактычна знаходзіўся пад патранатам Міністэрства ўнутраных справаў Трэцяга Рэйху. Незадоўга да нападу Нямеччына на СССР БКС стаў таксама асяродкам палітычнай дзейнасьці. На пачатку 1942 г. ён атрымаў дазвол на правядзеньне ў Бэрліне беларускіх курсаў. Іх скончылі каля 30 асобаў, аднак немцы забаранілі ім выехаць у Беларусь для працы ў акупацыйнай адміністрацыі.

За час сваёй дзейнасьці Камітэт выдаў шэраг беларускіх кніг, напрыклад, паэму “Сымон-музыка” Якуба Коласа, зборнік вершаў “Ад родных ніў” Ларысы Геніюш, “Падручнік нямецкае мовы для беларусаў”, “Гісторыю Беларусі ў картах”. Ладзіліся сустрэчы, сэмінары, канфэрэнцыі й да т. п. На пачатку 1944 г. Камітэт налічваў каля 13 тысяч сябраў. Са сканчэньнем вайны дзейнасьць яго была спыненая.

Менавіта гэты Камітэт і выдаў згаданыя вышэй маркі, што ўклейваліся ў легітымацыі за аплату сяброўскіх складак[33].

---

[33] Гардзіенка, Алег. Бэрлін як асяродак беларускага жыцьця першай паловы 40-х гг. XX стагодзьдзя // Запісы БІНіМ. №26. Нью-Ёрк–Менск, 2003. С. 90–97.

Маркі БНР (першая сэрыя)

У студзені 1950 г. пачалі рассылацца маркі Рады БНР, ідэя выданьня якіх нарадзілася ў Парыжы, дзе жылі ў той час Мікола Абрамчык, Лявон Рыдлеўскі, Уладзімер Шыманец. У ЗША гэтымі маркамі займаўся Віталь Кажан.

Маркі выдалі ў двух сэрыях. На першай – Старшыні Рады БНР Пётра Крэчэўскі (марка фіялетавага колеру вартасьцю ў тры талеры) і Васіль Захарка (чырвонага колеру, адзін талер), Дом Рады БНР (зялёнага колеру, 50 грошай). На другой сэрыі: Пагоня (чырвонага колеру вартасць 25 грошай) і мапа Беларусі (сіняга колеру, 10 грошай). Другая сэрыя надрукавана па эскізах Уладзімера Шыманца. Аўтар першай застаўся невядомы[34].

Маркі БНР (другая сэрыя)

[34] Юрэвіч, Лявон. Made in BNR: да гісторыі марак і кружэлак на эміграцыі... С. 505.

Маркі гэтага зьместу былі выдадзеныя і ў іншых колерах. Пазьней, у 1971 г. яны выкарыстоўваліся Поштай ЗБВБ і ганараваныя ангельскімі паштовымі ўладамі.

Рыхтуючыся да 40-х угодкаў Слуцкага паўстаньня, што прыпадалі на лістапад 1960 г., Згуртаваньне беларускае моладзі Амэрыкі выдала адмысловыя юбілейныя маркі. Яны былі надрукаваныя ў чатырох колерах: чырвоным, сінім, зялёным і шэрым.

Юбілейная марка, прысьвечаная 40-м угодкам Слуцкага паўстаньня й выдадзеныя у 1960 г. ЗБМА

Малюнак і кампазыцыя маркі выкананыя мастаком Генрыкам Архацкім. Цэнтр займае постаць дзяцюка з узьнятым угору беларускім нацыянальным сьцягам з надпісам на ім *"Тым, што пайшлі паміраць, каб жыла Бацькаўшчына"*. Дрэўка сьцяга мае форму паходні, на полымі якой (угары над сьцягам) надпіс па-ангельску: "Слуцкае Паўстаньне 1920–1960" (*The Slucak Uprising 1920–1960*). Пад сьцягам (ніжні правы рог маркі), рэсьсякаючы змрок няволі, выгравіраваны кліч (таксама па-ангельску): "Волю Беларусі!" (*Freedom for Byelorussia*). У левым ніжнім куце літары – "БНР".

Маркі выдадзеныя на аркушох па дваццаць штук. Аркуш пачынаецца гэткім тэкстам (па-беларуску й па-ангельску: *"Яны памерлі, каб жыла Бацькаўшчьна – жывеце вы, каб Бацькаўшчына не памерла! Памажэце замацаваць гісторыю Слуцкага Паўстаньня – зложэце ахвяру на выданьне Слуцкага Альманаху. Наклейвайце гэтыя маркі на лістох і пачках – пашырайце праўду аб Беларусі"*. І тут жа назоў ды адрас арганізацыі: *Byelorussian Youth Association of America, 401 Atlantic Avenue, Brooklyn 17, N. Y.*

Аркуш юбілейных марак, прысьвечаных 40-м угодкам Слуцкага паўстаньня

У пятым нумары часопісу “Беларуская Моладзь” (студзень–сакавік 1960 г.) кіраўніцтва ЗБМА зьвярнулася да беларускае моладзі на эміграцыі з заклікам памагчы распаўсюдзіць гэтыя маркі сярод сваіх і чужынцаў. Тут чытаем:

“Помнік слуцкім паўстапцам... На прапанову й

просьбу Згуртаваньня Беларускае Моладзі Амэрыкі на сьвяткаваньні 39-х угодкаў Слуцкага Паўстаньня ў Нью-Ёрку час ад лістапада 1959 году да сьнежня 1960 году быў абвешчаны Годам Слуцкага Паўстаньня... ЗБМА, падтрымваючы свае словы канкрэтнай справай, выдала юбілейныя маркі да 40-х угодкаў Слуцкага Паўстаньня. Галоўнае кіраўніцтва Згуртаваньня заклікае ўсю беларускую моладзь вольнага сьвету ўзяць на сябе адказнасьць за распаўсюджаньне гэтых марак сярод сваіх суродзічаў і сярод чужынцаў. За здабытыя пры гэтым грошы ЗБМА пляную выдаць Слуцкі Альманах, у якім будзе зьмешчана ўсё, што ёсьць у нашай літаратуры, мастацтве й музыцы пра Слуцкае Паўстаньне. Гэта будзе найлепшы й найтрывалейшы помнік Беларускім Гэроям, якія не пашкадавалі жыцьця свайго ў імя лепшае будучыні Беларусі.

Няхай-жа беларуская моладзь вольнага сьвету станецца будаўніком помніка Слуцкім Паўстанцам!"[35]

У 1971 г. у гісторыі Згуртаваньня беларусаў у Вялікабрытаніі (ЗБВБ) адбылася цікавая падзея, што добра сьведчыць пра грамадзкую руплівасьць арганізацыі, якае ўдала выкарыстала паштовы страйк дзеля нацыянальнай беларускай прапаганды.

Беларускі асяродак, зь якога паўстала ЗБВБ, пачаў гуртавацца падчас Другой сусьветнай вайны ў Італіі. Там разьмяшчаўся ІІ Польскі корпус, які ўдзельнічаў у ваеннай кампаніі хаўрусьнікаў супраць Нямеччыны. У шэрагах корпусу было шмат беларусаў, што стваралі свае асяродкі, адным з каторых стала група на чале з праф. Вінцэнтам Жук-Грышкевічам. Вялікую ролю ў гуртаваньні беларусаў з польскіх вайсковых аддзелаў адыгралі айцы Часлаў Сіповіч і Леў Гарошка, што ў той час жылі ў Рыме. Іхная сядзіба сталася своеасаблівым цэнтрам беларускага жыцьця, гасьцінна прымала й інфармавала шмат якіх беларусаў.

[35] Запруднік, Янка. Маркі да 40-годзьдзя Слуцкага паўстаньня // Бацькаўшчына. №15 (499). 1960. С. 4.

У 1946 г. корпус быў пераведзены у Вялікабрытанію, а вайскоўцы ў хуткім часе дэмабілізаваныя. Менавіта тут у новай краіне ў студзені 1947 г. і паўстала Згуртаваньне беларусаў у Вялікабрытаніі.

Унікальнай ініцыятывай беларусаў Вялікабрытаніі стала арганізацыя ў часе страйку паштовай службы краіны ў 1971 г. афіцыйнай інстытуцыі "Пошта ЗБВБ". Ідэю стварэньня сваёй паштовай службы падаў біскуп Часлаў Сіповіч, а яе ўвасабленьнем у жыцьцё актыўна заняўся сакратар Англа-беларускага таварыства брытанец Гай Пікарда. Дазвол арганізаваць "Пошту ЗБВБ" быў дадзены вусна 16 лютага 1971 г., а на наступны дзень пацьверджаны пісьмова ад імя Паўночнае паштовае акругі Лёндану. Вось тэкст гэтага дазволу:

"Сп. Г. Пікарда
Згуртаваньне Беларусаў
52 Пэнн Роўд
Лёндан Н. 7
Пав. Сп. Пікарда.

Гэтым сьветчыцца, што Вы маеце дазвол арганізаваць прыватную паштовую службу ад імя Згуртаваньня Беларусаў, што пад адрысам 52 Пэнн Роўд, Н. 7, да часу, калі нутраная перасылка лістоў першае клясы, а таксама заморская паветраная пошта будуць адноўленыя. – Д. А. Філіп, за Акруговага паштмайстра"[36].

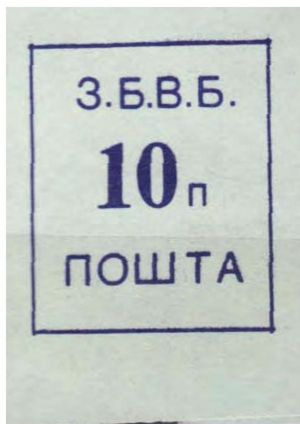
Ужо на наступны дзень Згуртаваньне абвясьціла пра адкрыцьцё сваёй пошты, тры офісы якой разьмяшчаліся: у Беларускім доме на *52 Penn Road, N7*, у доме школы імя сьв. Кірылы ў Фінчлі на *39 Holden Road, N12* і ў прыватным клюбе на *230 Strand, WC2*, адкуль карэспандэнцыя дастаўлялася ў офіс Гая Пікарды ў Тамплі. Па гэтых адрэсах двойчы на тыдзень (у серады й суботы) магчыма было прынесьці свае лісты, каб іх даставілі ня толькі ў межак Лёндану, але таксама ў Брадфард, Бірмінгам, Манчэстэр і нават за мяжу. Апошняе ажыцьцяўлялася шляхам вывазу карэспандэнцыі

[36] Я.З. Маркі БНР у афіцыйным ужытку ў Ангельшчыне // Беларус. №172. Жнівень 1971. С. 5.

ў Францыю й далейшай рассылкі праз мясцовую пошту ў іншыя краіны сьвету. Дзевяць лёнданскіх кур'ераў ЗБВБ на прыватных аўто, пешкі або грамадзкім транспартам развозілі карэспандэнцыю адрасатам. Першапачаткова "Пошта ЗБВБ" была зарыентавана выключна на беларускі асяродак у Вялікабрытаніі. Аднак ад 24 лютага, калі пра яе дзейнасьць паведаміла газэта *Evening Standard*, сярод карыстальнікаў беларускай паштовай службы значна вырасла колькасьць брытанцаў. Паштовыя адпраўленьні можна было аплочваць з дапамогай адмысловых беларускіх паштовых марак[37].

Атрымаўшы дазвол Гай Пікарда сам зрабіў эскізы й надрукаваў аж пяць сэрый марак.

Першая сэрыя. На марцы тэкст у тры радкі: *"З.Б.В.Б. (10 п. ці 20 п.) Пошта"*. 10 п. – чырвоная на сьветла-зялёнай паперы; 20 п. – сіняя на сьветла-зялёнай паперы. Наклад 300 паасобнікаў.

Марка зь першай сэрыя "Пошты ЗБВБ"

Другая сэрыя. Маркі "Асобны Атрад БНР" з 1920 г. з ручной наддрукоўкай ліловага колеру ў ніжнім правым кутку – *"10 п."*, у левым – *"ZBVB Post"*, без зубцоў: 10 п. на 5 кап. – зялёная, 10 п. на 10 кап. – чырвоная, 10 п. на 15 кап. – ліловая, 10 п. на 1 руб. – карычневая. Наклад невядомы.

Трэцяя сэрыя. Віньеткі з 1950 г., выпушчаныя ў Заходняй Нямеччыне з наддрукоўкамі, як у другой сэрыі: 10 п. на 10 грошай – аранжавага колеру з выявай Пагоні; 10 п. на 50 грошай – зялёнага колеру з выявай Дому Рады БНР у Менску; 10 п. на талер – чырвонага колеру з партрэтам Васіля Захаркі й надпісам *"В. Захарка 1928–1934"*; 10 п. на 3 талеры – ліловага колеру з партрэтам Пётры Крэчэўскага й надпісам: *"П. Крэчэўскі 1919–1928"*. Наклад невядомы.

[37] Гардзіенка, Натальля. Беларусы ў Вялікабрытаніі. Мінск, 2010. С. 220.

20 FEB 1971

Маркі з другой сэрыі, ужываныя “Поштай ЗБВБ”

Маркі з трэцяй сэрыі, ужываныя “Поштай ЗБВБ”

Чацвёртая сэрыя дублявала першую.

Пятая сэрыя. Маркі з выявамі гістарычных будынкаў: 1 п. – чорная на сьветла-жоўтай паперы “Полацк”– царква Хрыста Збаўцы й сьвятой Эўфрасіньні Полацкай XII ст., 5 п. – намінал чорны, сіняя выява на блакітнай паперы “Супрасьль” – царква Дабравесьця XVI ст., 10 п. – намінал чорны, чырвоная выява на сьветла-зялёнай паперы “Ішкальдзь” – касьцёл XV ст.; 15 п. – намінал чорны, зялёная выява на ружовай паперы “Магілёў” – гарадзкая ратуша ў Віцебску XVIII ст. (памылкова пазначаная як Магілёў); 20 п. – намінал чорны, чырвоная выява на аранжавай паперы “Нясьвіж” – дом XVIII ст. на рынкавым пляцы. Наклад 1000 паасобнікаў па 5 марак на адным аркушы. На ўсіх марках унізе надпіс *“Пошта ЗБВБ”* і зьлева зьнізу ўверх *“Byelorussia”*. Гасіліся штэмпелем ліловага, чорнага ці сіняга колеру *“ZBVB Post 4 Mar 1971 London N7”*.[42]

Дзейнасьць “Пошты ЗБВБ” працягвалася да 10 сакавіка

Пятая сэрыя марак “Пошты ЗБВБ”

1971 г., калі была адноўленая праца звычайнай паштовай службы. За гэты невялікі час некалькі соцень лістоў зь беларускімі маркамі былі дастаўленыя ў розныя гарады Вялікабрытаніі й за мяжу.

Так выглядалі лісты “Пошты ЗБВБ” зь беларускімі паштовымі маркамі[38].

Безумоўна, маленькая паштовая служба ў паўночным Лёндане, адна з болей як 260 прыватных поштаў,

[38] Я.З. Маркі БНР у афіцыйным ужытку ў Ангельшчыне…

арганізаваных у часе страйку, не магла замяніць сабою дзяржаўную сістэму дастаўкі паштовых адпраўленьняў, як не магла й паўплываць на вынікі забастоўкі. Гэтага й не было на мэце. “Пошта ЗБВБ” стала выдатнай магчымасьцю рэпрэзэнтацыі беларусаў у брытанскім грамадзтве. Акрамя падзякі ад мясцовых уладаў за цікавую й карысную ініцыятыву, Згуртаваньне атрымала ўнікальны шанец прапаганды беларускай культуры й гісторыі. Па скончэньні паштовага страйку быў апублікаваны адмысловы каталёг усіх паштовых марак, што зьявіліся за гэты час у Брытаніі. Сярод іншых, былі апісаныя ўсе выданьні “Пошты ЗБВБ” і змешчаная выява маркі з малюнкам будынку ў Нясьвіжы. Акрамя таго, невялікую брашуру на ангійскай мове з выявамі ўсіх марак “Пошты ЗБВБ” і апісаннем падставы іх зьяўленьня выдалі ў 1971 г. нехта Вільямсы[39]. Пасьля сканчэньня дзейнасьці паштовай службы, усе дакумэнты адносна яе, а таксама нявыкарыстаныя маркі ЗБВБ перадало ў Беларускую бібліятэку й музэй імя Францішка Скарыны ў Лёндане. Прыбытак ад продажу пазасталых камплектаў марак пайшоў на патрэбы бібліятэкі[40].

У 1973 г. у газэце “Беларус” зьявілася абвестка “Угодкі друку адзначаныя маркай” наступнага зьместу:

“Для ўшанаваньня 450-х угодкаў ад пачатку друку ў Беларусі Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва ў Нью Ёрку выдаў летась, у месяцы сьнежані, адмысловую юбілейную марку. Марка колеру вішнёвага, пасярэдзіне яе рэпрадукаваны патрэт Доктара Франьціішка Скарыны зь ягонае Біблii. Патрэт абведзены арнамэнтаванай рамкай з надпісамі: “450-я ЎГОДКІ ДРУКУ Ў БЕЛАРУСІ. Др. Фр. СКАРЫНА, 1485 ? – 1540. МАЛАЯ ПАДАРОЖНАЯ КНІЖКА. ВІЛЬНЯ. 1522–1972”. Графічнае афармленьне маркі мастака Барыса Данілюка. Марка выдадзеная лістамі, па 20 марак на кажным, з інфармацыйнымі даведкамі на лісьце пра ўгодкі друку ў Беларусі ў мовах ангельскай і беларускай. Тэкст даведкі:

[39] Williams, L.N. and M. ZBVB Post. London, 1971.
[40] Гардзіенка, Натальля. Беларусы ў Вялікабрытаніі… С. 221.

“1522–1972. 450-я ЎГОДКІ ДРУКУ НА БЕЛАРУСКАЙ ЗЯМЛІ. У 1522 годзе, у тагачаснай сталіцы Беларусі Вільні, з друку паявілася МАЛАЯ ПАДАРОЖНАЯ КНІЖКА. Гэта першая каіга надрукаваная на тэрыторыі Беларусі й усяе Ўсходняе Эўропы. Выдаў яе ФРАНЬЦІШАК СКАРЫНА З ПОЛАЦКА (1485?–1540), доктар навукаў вызваленых і мэдыцыны, выдатны вучоны гуманісты, перакладнік і выдавец беларускае Біблії. Патрэт Доктара Скарыны на марцы рэпрадукаваны з дрэварыту ягонае Біблії”.

Выдадзеная цяпер марка гэта ўжо трэйцяя марка з патрэтам Доктара Скарыны. Марку першую, для паштовага ўжытку, у 1918 годзе выдаў у Менску ўрад Беларускае Народнае Рэспублікі. Другую, у 1942 годзе. надрукаваў у Бэрліне Беларускі Камітэт Самапомачы ў Нямеччыне. Ніякіх скарынінскіх паштовых марак не выдавалася ў Беларускай ССР. “Сувэрэннасьць” рэспублікі там гэткая, што выдаваць паштовыя маркі яна ня мае й права.

Цана за ліст, на якім 20 марак зь інфармацыйнай даведкай, 2.00 дал. За 4 маркі, зь перасылкай, 50 цэнтаў. Цана аднае маркі – 10 ц. Маркі можна мець, паводля жаданьня, лістамі дзіркаванымі (маркі з зубкаванымі берагамі) і не дзіркаванымі. Выпісваць на адрыс:

Whiteruthenian Institute of Arts and Sciences, Inc.
3441 Tibbett Avenue.
Bronx. N. Y. 10463”[41].

Аб скарынаўскіх марках, выдадзеных БІНіМам у 1972 г. да 450-х угодкаў пачатку друку на тэрыторыі Беларусі стараньнямі Вітаўта Тумаша, апошні пісаў у сваім лісьце да айца Лява Гарошкі ад 22 сьнежня 1972 г.:

“Дарагі Война!

Сёньня якраз пошта прынесла Ваш “калядны падарак” – кніжку Гарэцкага. Вельмі за яе дзякую, а разам з падзякай шлю адразу сяньня ж надрукаваныя на

[41] Угодкі друку адзначаныя маркай // Беларус. № 189. Студзень 1973. С. 3.

Скарынавы ўгодкавы маркі. Паколькі за гэта не ўзяліся нашыя філятэлісты, давялося справу заініцыяваць і давесьці да друку самому. Пасьля розных нечаканых перашкодаў марка, якая мела быць гатоваю на час Сустрэчы ў Канадзе, надрукаваная была толькі сяньня.

Марка выдадзена лістамі, па 20 марак на лісьце, ды з інфармацыйнай даведкай уверсе ліста ў мовах ангельскай і беларускай. Усе маркі аднаго колеру; побач дзіркаваных будуць, для жадаючых, і недзіркаваныя. Цана за ліст – 2.0 дал., за адну марку – 10 цэнтаў. Яшчэ друкарня не пасьпела зрабіць дзіркаваньне. Як будуць гатовыя – вышлю колькі аркушаў для патрэбы вашага музэю.

З надпісаў на марцы лёгка зацеміць, што ўскладзена на яе колькі заданьняў. Пешае і найважнейшае – адзначыць важныя культурна-гістарычныя ўгодкі. Рэч другая – адзначыць угодкі, дата якіх выяўленая працаю беларускіх навукоўцаў за межамі свайго краю. Трэцяе – прыгадаць, што дайшло да гэтага ў тагачаснай сталіцы Беларусі, у Вільні, ды што Вільня – беларускае места. Чацьвёртае – паказаць для "рэспублікі", БССР, што маркі ў патрэбе можа выдаць і эміграцыя, хоць сама рэспубліка з сваёй "сувэрэннасьцю" гэтага зрабіць ня мае й права, калі б і хацела б. Гэта мо змусіць дзеячоў БССР дамагацца ад Масквы, каб пры першай нагодзе Скарынаву марку ўсё ж выдалі б і ў СССР; Івану ж Фёдаравічу выдалі ўжо колькі. Пятае – на марцы даць рэпрадукцыю арыгіналу з партрэту Біблії, а не яго прарысоўкі, як гэта зроблена на скарынінскай марцы БНР 1918 году.

Дык на марку ўскладзены вялікі ідэйна-прапагандовы нацыянальны "багаж". Тое-сёе з гэтага яна напэўна зробіць. Пра марку плянуецца перадача ў СССР праз радыё Свабода. Пра яе маюць друкавацца артыкулы ў чужамоўным, філятэлістычным і нефілятэлістычным друку.

У глыбокай пашане, Ваш"[42].

---

[42] Цыт. паводле: Юрэвіч, Лявон. Made in BNR: да гісторыі марак і кружэлак на эміграцыі... С. 512–513.

1522-1972

450th ANNIVERSARY of PRINTING in BYELORUSSIA

In the year 1522, THE LITTLE TRAVELLERS BOOK was printed in Vilna, the capital of Byelorussia at that time. It was the first book printed on Byelorussian and East European soil. The book was edited by FRANCISAK SKARYNA FROM POLACAK (1485? - 1540), Doctor of Liberal Arts and Medicine, renowned Byelorussian scholar and printer, as well as translator and editor of the Byelorussian Bible. The portrait of Doctor Skaryna on the stamp is taken from the woodcut of his Bible.

1522-1972

450-я УГОДКІ ДРУКУ НА БЕЛАРУСКАЙ ЗЯМЛІ

У 1522 годзе, у тагачаснай сталіцы Беларусі Вільні, з друку пaявілася МАЛАЯ ПАДАРОЖНАЯ КНІЖКА. Гэта першая кніга надрукаваная на тэрыторыі Беларусі й усяе ўсходняе Эўропы. Выдаў яе ФРАНЬЦІШАК СКАРЫНА З ПОЛАЦКА (1485? - 1540), доктар навукаў вызваленых і мэдыцыны, выдатны вучоны гуманісты, перакладнік ды выдавец беларускае Біблії. Партрэт доктара Скарыны на марцы рэпрадукаваны з драварыту ягонае Біблії.

WHITERUTHENIAN INSTITUTE OF ARTS AND SCIENCES, Inc.
3441 Tibbett Avenue. Bronx, New York 10463, U.S.A.

Аркуш марак з партрэтам Ф. Скарыны, выдадзеных БІНіМам у 1972 г. да 450-х угодкаў пачатку друку на тэрыторыі Беларусі

Наступны этап гісторыі беларускіх марак на эміграцыі зьвязаны са сьвяткаваньнем 60-х угодак абвяшчэньня незалежнасьці БНР. У Вялікабрытаніі яны былі адзначаныя ўрачыстым прыняцьцем у Палаце лёрдаў ды сарганізаваньнем адмысловай "Юбілейнай Пошты БНР" з галоўнымі яе паштовымі канторамі ў Лёндане (Вялікабрытанія), Парыжы (Францыя) і Дубліне (Ірляндыя). Беларуская замежная пошта выдала юбілейныя маркі чатырох дэнамінацыяў. Матывам марак стала Пагоня, надпіс "Беларусь" ды адна з лічбаў – 5, 10, 25 або 50. Колеры марак – чырвоны, сіні, жоўты й зялёны. Частка марак кожнай дэнамінацыі мае напіс: "Юбілейная Пошта Б.Н.Р. 1918–1978". Беларуская замежная пошта была афіцыйна зарэгістравана ў Лёндане пад нумарам РБН2305515.

Каб адзначыць 60-я ўгодкі абвяшчэньня незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі, ганаровы грамадзянін БНР Гай Пікарда прапанаваў арганізаваць прыватную юбілейную пошту. Для адкрыцьця яе патрэбны быў яму дазвол ад Ураду БНР. У сваім лісьце да Старшыні Рады БНР Гай Пікарда між іншага пісаў:

"60-гадовы юбілей Паштовая служба 1978.

У азнаменаваньне 60-годзьдзя БНР прапануецца зарганізаваць прыватную юбілейную паштовую службу на працягу аднаго або двух дзён з Лондана ў Парыж і з Лондана, скажам, у Манчэстэр. Існуючае ангійскае заканадаўства дазваляе дзейнасць прыватных службаў дастаўкі такога роду, пры ўмове, што па тэрмінах і сферы яны не пасягаюць на манаполію паштовага аддзяленьня. Ці мог бы Урад БНР даць абмежаваную ліцэнзію на такую паштовую службу (якая ў рэчаіснасьці магло б быць падобнай пошце ZBVB) на дзейнасць "На чужыне" на працягу, скажам, аднаго тыдня? Такая паслуга будзе працягваць беларускую традыцыю і будзе, акрамя прадастаўленьня цікавасці для філатэлістаў, карысным прадпрыемствам прапаганды. Калі ліцэнзія мажліва, то яна можа быць прадастаўлена спадару

Міхалюку ў выглядзе ліста, падпісанага адпаведным ворганам, магчыма, у форме, якая прыкладаецца "[43].

Ліцэнзію для арганізацыі "Юбілейнай пошты БНР 1918–1978" Старшыня Рады БНР Вінцэнт Жук-Грышкевіч выдаў 30 траўня 1978 г. Неўзабаве ён атрымаў ад Гая Пікарды праекты марак:

"Старшыня рады Беларускае Народнае Рэспублікі
President of the Rada of the Byelorussian Democratic Republic (in Exile)

54 Mary Street Barrie, Ontario
Canada L4N 1T1
8 ліпеня, 1978.

Яго Міласьці Спадару Гай дэ Пікарда
The Cloisters, Temple London EC4Y7AA
Great Britain

Вельмі Паважаны й Дарагі Спадар Пікарда,

Шчыра ўдзячны Вам за лісты з 20-га й 22-га чэрвеня ды за надасланы праект юбілейных марак БНР.

З самой задумай тэмы, яе мастацкім афармленьнем ды добра абдуманым спосабам выданьня марак я ўсёцэла згодны й ахвотна даю Вам сваю апрабату.

Цешуся, што, дзякуючы Вам, дыямэнтавы юбілей Беларускай Народнай Рэспублікі будзе адзначаны ў шырэйшым засягу, бо ў пэўнай меры й філятэлістамі сьвету, што ў гэткі спосаб павялічыцца прапаганда БНР. Цешуся, што "Беларуская Замежная Пошта" выдала й значкі "Лятунская Пошта" – "For a Free Byelorussia". Цешуся з актыўнасьці грамадзян БНР у Ангельшчыне.

Найлепшыя пажаданьні й сардэчныя прывітаньні ад нас абоіх

З глыбокай да Вас пашанай,

Ваш
Вінцэнт Жук-Грышкевіч
Старшыня"[44].

---

[43] Пераклад ліста з: Жук-Грышкевіч, Раіса. Жыцьцё Вінцэнта Жук-Грышкевіча. Таронта, 1993. С. 654–655.

[44] Жук-Грышкевіч, Раіса. Жыцьцё Вінцэнта Жук-Грышкевіча… С. 658.

Аркуш з юбілейнай маркай Беларускай замежнай пошты

Маркі прадаваліся па 20 цэнтаў кожная. Прыход з продажу марак пайшоў у Скарб Рады БНР. Адзін аркуш меў 50 марак, цана яго была $8.00[45].

Газэтная марка Беларускай замежнай пошты

[45] Жук-Грышкевіч, Раіса. Жыцьцё Вінцэнта Жук-Грышкевіча… С. 666.

Налепка "Лятунская пошта", выдадзеная Беларускай замежнай поштай

Марка з выяваю Жыровіцкае Божае Маці

У 1983 г. украінскае філятэлістычнае таварыства ў ЗША (Бафала, штат Нью-Ёрк) з ініцыятывы вядомага філятэліста, найбуйнейшага калекцыянэра беларускіх марак у Амэрыцы Багдана Павука надрукавала марку з выяваю абраза Жыровіцкае Божае Маці.

Фірма ZAZZLE і сёньня прапануе на сваім сайце маркі з выяваю Жыровіцкае Божае Маці трох памераў па 20 асобнікаў у аркушы па цане $24,15 памерам 1,8" х 1,3", $26,15 памерам 2.1" х 1.3" і $27.15, калі памер маркі будзе 2,5" х 1,5"[46].

У 1985 г. дзякуючы супрацоўніцтву Аляксандра Асіповіча-Асіпчыка (ідэя маркі) й Багдана Павука ў ЗША была выдрукаваная

[46] http://www.zazzle.com/zhirovitsy_icon_of_mother_of_god_postage_stamp-172250764245017391

марка да тысячагодзьдзя навяртаньня беларусаў у хрысьціянства. Побач з надпісам стаялі даты: 988–1988. Марка ўяўляла сабой ахопленую полымем цёмна-чырвоную выяву Эўфрасіньнеўскага крыжа з датаю 988, а наўкола крыжа надпіс: *Bielarusia's Millennium Christianity*. Марку надрукавалі з пэрфарацыяй і безь яе – на тысячу асобнікаў[47].

Аркуш з маркамі да тысячагодзьдзя навяртаньня беларусаў у хрысьціянства

У параўнаньні з афіцыйнымі маркамі (хоць некаторыя зь пералічаных вышэй і нельга цалкам аднесьці да гэтае катэгорыі) значна больш было выдадзена віньетак (ад франц. *vignettes*, ці, як звычайна іх называюць на Захадзе, *cinderellas*). Яны наклейваліся на капэрты побач з афіцыйнымі маркамі і ўяўлялі сабой або копіі старых беларускіх марак (прыкладам, "Асобны Атрад"), або былі адмыслова зробленыя да ўгодак ці адлюстроўвалі пэўныя сымбалі (Пагоня (1975, 1980), Вітаўт і дата 1430,

[47] Юрэвіч, Лявон. Made in BNR: да гісторыі марак і кружэлак на эміграцыі... С. 513.

“Гадавіна 1-га сьцягу ў Ватэнштэце, 1945-1947”, Анёл і словы “Раство”, “Беларусь” (Чыкага, 1979), скаўцкі знак з словамі “Bielaruskija Skauty” (1984)). Большасьць зь іх зрабілі згаданы вышэй Багдан Павук і Біл Леш з Каліфорніі, таксама зьбіральнік беларускай філятэліі. У справе выданьня яны кантактавалі з Аляксандрам Асіпчыкам, Сяргеем Хмарам, Аляксандрам Лашуком[48].

Налепкі з розных гадоў

Скаўцкія налепкі

48 Юрэвіч, Лявон. Made in BNR: да гісторыі марак і кружэлак на эміграцыі... С. 514.

Заканчэньне

Пачаткі марак Рэспублікі Беларусь заклала Пастанова Савета Міністраў ад 11 верасня 1991 №351 “Аб выпуску паштовых марак Беларускай ССР”.

Першая марка незалежнай Беларусі з выяваю Крыжа сьвятой Эўфрасіньні Полацкай зьявілася 20 сака-віка 1992 г. Яе аформіў мастак Комлеў. Надрукаваная ў Маскве, як і бальшыня першых беларускіх марак. Наклад яе складаў 2 мільёны паасобнікаў. Вартасьць – адзін (напачатку зьбіраліся выдрукаваць рубель, але пасьля было тое слова было зьнятае – дасюль беларускія маркі выдаюцца без назвы наміналу).

Першая марка незалежнай Беларусі з выяваю Крыжа сьвятой Эўфрасіньні Полацкай

Тым ня менш, Алесь Сярожкін з Воршы піша: “Але ў маёй калекцыі на першым месцы стаіць марка СССР 1988 года, прысьвечаная 500-ым угодкам з дня нараджэньня Францішка Скарыны з наддрукоўкай слова “Беларусь”[49].

[49] Сярожкін, Алесь. Першая марка Рэспублікі Беларусь // Беларускі калекцыянер. №1 (6). Люты 1998.

Марка СССР 1988 г., прысьвечаная 500-ым угодкам з дня нараджэньня Францішка Скарыны з наддрукоўкай слова "Беларусь". Верасень 1991 г.

Дзяржава да гэтай наддрукоўкі ня мае ніякага дачыненьня. Пасьля абвяшчэньня незалежнасьці чыноўнікі ад пошты амаль цэлы год карыстліся маркамі ўжо неіснуючай імпэрыі. Стаміўшыся чакаць беларускіх паштовых марак, у верасьні 1991 г. у Воршы вырашылі зрабіць наддрукоўку "Беларусь" на марках СССР. Пасьля некалькіх пробных наддруковак на розных марках СССР было вырашана спыніцца на марцы з выявай Скарыны. Наддрукоўка рабілася ўручную чырвонай фарбай. Праз пошту прайшло ня больш як 300 паасобнікаў. А ўсяго было 50 аркушаў па 21 марцы ў аркушы.[50]

Трэба сказаць, што справа філятэліі ў Рэспубліцы Беларусь працягвае заставацца ў дрэнным стане. З выданьняў Белпошты немагчыма стварыць поўнавартасную філятэлістычную экспазіцыю, прысьвечаную гісторыі Беларусі. Лёсавырашальныя падзеі айчыннай гісторыі не адлюстроўваюцца на паштовых марках, як няма на іх выяваў многіх найвыбітнейшых дзеячаў айчыннай гісторыі й культуры… На нацыянальных выставах адна-дзьве экспазіцыі на роднай мове. Праблемы, на наш погляд, будуць захоўвацца да той пары, пакуль у Рэспубліцы Беларусь ня зьявіцца свой нацыянальны Каталёг паштовых марак, які ахопліваў бы пэрыяд ад сярэдзіны XIX ст. да сёньня. Узорам можа стаць польскі *Katalog polskich znaczków pocztowych* (2006).

Разам з тым нельга параўнаць сёньняшні стан айчыннай

філятэліі са станам часоў СССР. Даволі сказаць, што рэгулярна штодвагады, пачынаючы ад 1998 г. праводзяцца Нацыянальныя філятэлістычныя выставы. Першыя ж тры беларускія выставы былі арганізаваныя пад кіраўніцвам вядомага філятэліста Фрэдэрыка Гушчы пры ўдзеле Аляксандра Сьцяпанчанкі зь Беластоку й Лявона Карповіча: першая – “Прырода й мы” адбылася 26 сакавіка 1995 г. у Скідзелі, другая – “Мой родны кут” – 06 ліпеня 1997 г. у мястэчку Лунна, а трэцяя – “Наша спадчына” – 19 сьнежня 1998 г. у Гудзевічах у музэі Алеся Белакоза.

Спэцгашэньне першай у гісторыі незалежнай Беларусі філятэлістычнай выставы “Прырода й мы”. 26.03.1995. Скідзель

Спэцгашэньне другой у гісторыі незалежнай Беларусі філятэлістычнай выставы “Мой родны кут” – 06.07.1997, в. Лунна

Спэцгашэньне трэцяй у гісторыі незалежнай Беларусі філятэлістычнай выставы "Наша спадчына" – 19.12.1998, в. Гудзевічы

Хацелася б, каб новая хваля эміграцыі ў сучасных больш спрыяльных умовах не пакідала справу выданьня беларускіх марак, паштовак, капэртаў, ды ладзіла б таксама філятэлістычныя выставы. Прайшоў незаўважаны беларускай філятэліяй юбілей Бітвы на Сініх водах. У 2014 г. будзе адзначацца 500-годзьдзе Бітвы пад Воршай, у 2017 г. – 500-годзьдзе выданьня Скарынаўскай Бібліі… Застаецца пытаньнем, ці дзяржаўная Белпошта "заўважыць" гэтыя юбілеі.

Важным крокам і пачаткам працы па складаньні Нацыянальнага каталёгу было б выданьне пад адной вокладкай усіх магчымых матэрыялаў па філятэліі Беларусі. Але ці знойдзецца той, хто мог бы арганізаваць такую працу?

Змест